

达斡尔、哈萨克、 汉语对照词典

开英 编

新疆人民出版社

1982年·乌鲁木齐

达斡尔、哈萨克、汉语对照词典

开 英 编

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放路306号)

新疆新华书店发行 民族印刷厂排版

新疆新华印刷三厂印刷

787×1092毫米32开本 13.625印张

1982年6月第1版 1983年2月第1次印刷

印数：1——2,200

统一书号：M17098·15 定价：2.05元

达斡尔、哈萨克、汉语对照词典

新疆人民出版社

责任编辑

努尔都拉
杨振明

前 言

语言是工具、武器，人们利用它来互相交际、交流思想，以利互相了解。

达斡尔族是祖国少数民族之一，本来没有本民族文字。在康熙初年被编为八旗后，才开始学用清文（满文），直到民国初期。

解放后，达斡尔族人民在党的民族政策的光辉照耀下，在中央组织调查组进行调查和给予重视的情况下，早就在内蒙古自治区成立了达斡尔语文工作委员会，开展对达斡尔族语言的研究工作，并于去年在内蒙古成立了达斡尔族历史、语言、文学学会，同时，提出了达斡尔族新文字方案。这些，就是推动我鼓起勇气编写达斡尔—哈萨克—汉语词典的动力所在。

达斡尔语属于阿勒泰语系蒙古语族，所以，达斡尔语的绝大部分与蒙古语相同或相近，这是有关的学者所公认的。此外，达斡尔语既然属于阿勒泰语系，那么，当然与阿勒泰语系的其它语族，即与阿勒泰语系的突厥语族和通古斯——满洲语族也有或多或少的相同、相近之处。

学习语言，首先要有一部工具书。为了增进汉族人民、哈族人民和达斡尔族人民之间的相互了解、相互学习、相互交流文化，有个工具书是非常必要的。其次，作为阿勒泰语系突厥语族的哈萨克语和阿勒泰语系蒙古语族的达斡尔语的对照性工具书，对于研究阿勒泰语系的各个语族之间的关系，或许有一定的参考价值。

为了说明上述看法，下边例出十几条达斡尔语与哈萨克语相同、相近的词条，作以比较：

达语	哈语	汉语
arxan	arasan	温泉
aw	aw	猎
awlagu	awlaw	打猎
bilê	bilêw	磨石
burgid	bürkit	鹏
baja	baja	连襟
dunjin	dênêjin	四岁(骡马、乳牛)
em	êm	药(疗, 疗法)
emqi	êmxi	大夫
jalbirgu	jalbarew	祷告, 祈祷
juat	jut	荒年(牲畜倒毙年)
jürgêm	jörgêm	肉条(熟的)
jurug	jêrêk	心(脏)
koleg	kulek	耳屎
kuk	køk	兰色
kuq	küx	力量
mal	mal	牲畜
megej	mêgêjin	母猪
sere	sêrê	鱼叉
selmê	sêlêbê	匕首、短剑、战刀
tuga	tooqa	锅
xina	sena	楔子
xider	xidêr	绊马索
xolber	xelber	长缰绳

(这仅仅是少数例子而已)

达斡尔族在历史上长期以来与其它阿勒泰语系的兄弟民族居住在一起，生活在一起，所以其语言具有相当丰富的词

凡 例

- 一、本词典主词条包括本词和释义。复合词单独列为词条。副词条既收录词组和熟语，同时又收入了个别例句。
- 二、词条的排列，不管是主词条或是副词条，都按照字母顺序。
- 三、词的释义，尽量做到准确；至于词组、熟语的译文，则力求符合原文的含义。
- 四、一个词或者词组、熟语如有几条不同释义的时候，各条释义则分别开来，主义在前，转义在后，其前面标以①、②、③等数码，用分号分隔。
- 五、两个或者两个以上的词，意义完全相同的，只解释其中最常用的一个词的意义，其它的词则只注明它的意义同于某某词，或者注明见于某某词。例如：
wair 同 wairken xabi 同 xiabi
- 六、同音异义词分立词条，后面用 I、II、III 等数码，表示同音关系。例如：
xallagu I [动] 密缝（密密缝上）
xallagu II 发黄，变黄
xaragu I [动] 烤
xaragu II 继承，世袭
- 七、本词典使用的略语和符号：

- A. 方括号 []，标示词类略语，

[名] 名词	[副] 副词
[形] 形容词	[助] 助词
[代] 代词	[动] 动词
[感] 感叹词	[数] 数量词
[拟] 拟声词	

- B. 尖角括号〈〉，标示学科略语及修辞略语。如：
〈动物〉动物	〈植物〉植物
〈旧〉旧古词	〈宗〉宗教
〈天〉天文	〈生理〉生理
〈语〉语言	
- C. 圆括号（ ）内，作为内容或意义等方面的注释、说明、补充。

ALOIE SÖZ

Til dëgënimiz adamdardeng özara katnas jasaw, pikir alesew, özare tösinişiw kuralë.

Otanemezdäoçe az ulttardeng biri boleþ tabelaten Daqur. ulteneng əsilindë öz ultteþ jazewe jok ëdi. Qing patxaleoçe Kangxi haneneng alojaxke jeldarenda Baqi^① boleþ uyemdastereloþannan këyin oþana Daqurlar Qing patxaleoçe jazewen (Manzhow jazewen) üyrëniþ, one Min'guoneng alojaxke jeldarena dëyin koldanep këldi.

Azattektan këyin parteyaneng ult sayasateneng nur xuojelase astenda, ortaleþ uyemdasteroþan rëttëw zuweneng rëttëw jumesen jürgiziwi jänë män bëriwi arkasenda ixki Mongoþul aptonomeyale rayonenda sonaw ërtë këzdë-aþ Daqur til - jazewe kezmet këmiytëti kurelde da, Daqur til-jazewe mäsëläsin zërttëw jumesen jürgizdi. Sonday-aþ ixki Mongoþul aptonomeyale rayonenda 1980-jele Daqur ulte tareyhen, til - jazewen jänë ədëbiyëtin zërttëw koþame kurelde, sonemën qatar Daqur

① Baqi — (8 kënt nëmësë 8 tuw) — Qing handeoþeneng askëriy tüzimi.

janga jazeweneng jobase usenelde. Oseneng bəri mēni Daoqurxa - Kazakxa - Hanzuxa sözdik qurasterewqa jigêrlêndirgên kozoqawxe kux bolde.

Daoqur tili Altay tili jüyêsi Mongoqul tili tarmaqena jatade. Sondektan, Daoqur tili tutas jaoqenan Mongoqul tilinê uksas nēmêsê juwek kêlêdi. Mune til oqeleme mamandare moyendayde, munda êxkanday daw jok. Munan tes, Daoqur tili Altay tili jüyêsinê jatatendektan, əriynê, oneng Altay tili jüyêsindegi baska til tarmaktarena da, mesale, Türik tili tarmaqena, Tünggüs-Manzhow tili tarmaqena azde - köpti uksayten jənê juwektayten jaktare bar êkênin moyendamawqa bolmayde.

Til üyrêniwdê êng əwêli kuraldek kitaptar kajêt. Hanzu halke, Kazak halke, Daoqur halke arasenda əzara tüşinisiwdi, əzara üyrêniwdi jənê əzara mädəniyêt almasterewde tēzdētiwdê kuraldek kitaptar tetênxê kajêtti. Onan qalsa, Altay tili jüyêsi Türik tili tarmaqena jataten kazak tilining jənê Altay tili jüyêsi Mongoqul tili tarmaqena jataten Daoqur tilining salestermale kuraldek kitaptare Altay tili jüyêsining tarmaktare arasendaoqe katnaste zêrttēwdê az da bolsa paydalanew kunena iyê.

Ose kəzqaraste rastaw üxin, paydalanewqa kolayle bolew maksatemên tēmēndê Daoqur tili mēn Kazak tili arasendaoqe uksas jənê jaken kêlêtin 10 nêxê jêkê sez mesaloqa alende:

达 语	哈 语	汉 语
arxan	arasan	温泉
aw	aw	猎
awlagu	awlaw	打猎
baja	baja	连襟
dunjin	dönêjin	四岁 (骡马、乳牛)
bilê	bilêw	磨石
burgid	bürkit	鸱
em	êm	药 (疗, 疗法)
emqi	êmxi	大夫
jalbirgu	jalbarew	祷告, 祈祷
juat	jut	荒年 (牲畜倒毙年)
jürgêm	jergêm	肉条 (熟的)
jurug	jürék	心 (脏)
koleg	kulek	耳屎
kuk	kök	兰色
küq	küx	力量
mal	mal	牲畜
megej	mêgêjin	母猪
sere	sêrê	鱼叉
selmê	sêlêbê	匕首、短剑、战刀
tuga	toqa	锅
xina	sena	楔子
xider	xidêr	绊马索
xolber	xelber	长缰绳

(bul ezi ték tûsinikti bolew üxin oçana alenoçan xa-
oçen mesal).

Daqur halke uzak tareyhey dawir boyena
Altay tili jüyêsindêgi baska tuweskan ulttarmên

birgê konestaneq, birgê jasap kêlgêndiktên, oneng mêyîlînxê bay sezdik kurame jêne oralemde grammatikase bar. Birak, kolengezdaoqe bul kitap kuraldek kitaptar mên matêriyaldar katte tapxe bolep oteroqan jaqdayda tungoqex rêt kurasterelde. Sondektan, bul kitap kêmxiliktêr mên katêliktêrdên kur êmês.

Daoqurxa - Kazakxa - Hanzuxa sezdukkê alenqan Daoqur sezi jalpe 13 mengday, muneng ixindê jêkê sezde 8 mengday, mesal rêtindê bêrilgên kosemxa sezde (sez tirkêstêri jêne frazêologialek,[®] turakte sezde 5 mengday. Tutas alqanda bul sezdukkê Daoqur tilining nêgizgi sez kore jêne jay turmestaoqe sezde êngizildi, arnawle têrmindik atawlarrem az kamteldê. Jalpe êtistêr — ereksêz êtis, êzdik êtis, ortak êtis, êzgêlik êtis dêp Kazak tilindê atalep alenbay, Daoqur jêne Hanzu tilindê atalew tûri boyenxa jibêrildi.

Ose sezdukti kurasterew. engdêw, rêdakseyalaw baresenda Kazak tili jêne Daoqur tili jêninên tolep jatqan kunde pikirlêr aytep, kitapteng sapasen kêtêriw, jaqenan hep kêmêk kersêtkên Nurdolla, Yingxian joldastaroqa ûlkên aloqes aytamen.

Daoqurxa sezdukkê Daoqur ulte tareyhenda tung-

[®] Bêgîlî tilgê ten turakte sezde mên iydiyom sezde tizbêgi — rêd.

oꝓex k̄urasterelep oter, muneng ezi bir bastama, sondektan, k̄urasterelew ülgisi, t̄üsindirmê bêriw sekelde jaktardan bul sözdik k̄emistiktêrdên, tipti katêlik-têrdên k̄ur êmês. Bul jênindê joldastardeng sen, pikir aytep, jên siltêwin xen jürêktên ümit êtêmin.

Kaying

1981-jele 8-ay

TÛSINIK

Daoqur tilining êrékxêliktêrinê say. k, g, h æriptêrining songena sozelengke dawestelardan a, o æriptêri jaloqanep kêlgêndê, bul æriptêr katang êkpin-di dawestelaroja aynalade. M: $\text{a/ a/ a/ a} \text{ a} \text{ a} \text{ a}$ lar $\text{a} \text{ a} \text{ a} \text{ a} \text{ a} \text{ a}$ boleþ özgêrêdi; al, k, g, h æriptêrining songena u, i, e t.b sozelengke dawestelar jaloqanep kêsê, jingixkê dawestelaroja öz-gêrêdi. M: $\text{a/ a/ a/ a} \text{ a} \text{ a} \text{ a}$ boleþ özgêrêdi.

Munan tes, “e” ærpining üstinê “A (ê)” bêlgisi koyelep “ye” nêmêsê “ie” æriptêri ornena koldancla bêrêdi, muneng ezi jazewoja kolayle, ekxamde æri tangbalarde ayerep okewoja da engoꝓayle. Kazak tilindê dê “e” ærpi üstinê “A” bêlgisi koyelep “ê” boleþ jazelade.

A

A	I [感]	a	啊. 咳。
A	II [动]	turew, konew	住. 住下:
		agasa a tursang tur, kon-sang kon.	住就住吧。
A eki		tübir ærip	字头。
Abeg [名]<动物>		akula (balek)	鲛鱼。
Abes - z [名]		konsøy	棺材. 寿材。
Abger I [形]		saw, sêrgêk	清醒. 酒醒。
Abger II [形]		jalende. jande	活泼的。
	①	abger qag-din usgul-jigu	清醒时跟他说, 酒醒后说;
	②	abger - getuken	活泼, 脑子清醒。
Abka [名]		bêt, tabak	页, 张。
	①	nek abka jaxihen	一页信书。
	②	harben abka qigan qaas	十张白纸。
Abil [形]		kêm	缺、短、欠:
	①	abil - doronin duwer-gegu	对于短欠予以补充;
	②	abil - tabil	一知半解、丢三

Abil-tabil [副]	aseqep - üsigiw	拉四。 急急忙忙。
Abilgagu [动]		abilgu之使动态。
Abilgu [名]	kêmëyiw	减少、短少。
Abilerdugu		abilgu之被动态。
Adaki [形]	kerxi	邻居, 邻舍, 邻家:
① adaki ger	kerxining balalare	
keukerin		邻居的孩子们:
@ adaki sau-	kerxi oterew	
gu		与……为邻居。
Adali [形]	birdëy, uksas	一样, 同样, 类似。
① adali bi-	birdëy emës	
xën		不一样;
@ adal ujigu	birdëy keriw	一样看待, 一视同仁;
@ beinan adil	boye birdëy	(他们) 体格一样。
Adalqir [形]	uksastaw	类似的, 相似的。
Adalqire [形]		同上。
Adalxagu <动>	uksaw	相象, 相似。
Ađar [名]	jaze (arbaneng)	车排子。
Adas I [名]	jamaw, jamaw-jas-	补钉:
Z	kaw	
① adastë	jamawle kiyim	有补钉的衣服;
warkel		
@ adas buri	jamaw	补衣服用的布头。
Adas II [名]	jongka	刨花, 木屑。
Adgagu [动]	jaskanew	畏缩, 胆怯。
Adgalgagu		adgagu 之使动态。
Adgalqigu		adgagu 之共同态。
Adigin	kêmindë, êng bol-	最低, 最不行, 起

Padigin nek udur xol haso	maoqanda êng bolmaoqan- da, kêmindê bir kûn ruhsat sura.	码: 至少请一天假; 最低, 起码; 同②。
①bur adigin ②adigda	êng kêmindê	见 altegna. 同 adali. 同 adalqire.
Adikê		儿马, 种公马,
Adil		种马交配, 口轻公马。
Adilqire	adirig	摩拏; (佛教) 摩顶。
Adirig	〔名〕 ayqer	马群, 畜群;
①adirig karê- gu	ayqer xabew	马群; 牛群。
②jalo adirig	jas ayqer	adolgu 之使动态。 牧放。
Adis	〔形〕 seypaw	adolgu 之共同态。
adis augu	seypatew	adolgu 之被动态。
Ado	〔名〕 jelke, mal	(夜间) 牧放, 看守。
①mor ado	üyirli jelke	放马人, 牧工。
②ukur ado	seyer tabene	牲畜, 牲口; 养牲畜, 喂牲口; (羊, 牛圈中板结的) 羊板粪, 牛板粪;
Adolgagu		吆牲口 (到集市, 关口);
Adolgu	〔动〕 baqew, jayew	
Adolelqigu		
Adolerdugu		
Ado-mangu	〔动〕 mal küzêtiw	
Adoqin	〔名〕 jelkexe, malxe	
Adus	〔名〕 mal	
①adus tejegu	mal baqew	
②adusi keide dn	key	
③adus taugu	mal aydaw	